

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНО-УГОРСЬКО-ЗАКАРПАТСЬКИХ ПРИКОРДОННИХ ТЕРИТОРІЙ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Семененко І.С.
Волошин В.В.

В роботі проведено дослідження глобальних світових процесів нашої держави, визначено методологічні основи формування європейського за рівнем і характером транскордонного, міжрегіонального співробітництва України, досліджено особливості розвитку україно-угорсько-закарпатських прикордонних територій у контексті євроінтеграції, розглянуто адаптацію вітчизняної регіональної політики до європейських стандартів, досліджено розбудову державного кордону та прикордонної інфраструктури на кордоні з Угорщиною.

Кількість бібліографічних посилань – 3, мова – українська.

Ключові слова: глобалізація, транскордонне співробітництво, кооперація, стратегія, інфраструктура, європейська інтеграція.

ВСТУП

Все більш інтенсивне об'єднання світової економіки протягом століть, завдяки свободі вибору, можливості зміни форм існування та панування, не тільки сприяє збереженню, але і розвитку шляхом власної видозміни, вже на межі ХХ-ХХІ століть за умов динамічного розвитку засобів масової інформації та жорсткої конкуренції на світовому ринку, що змінюється і призводить до:

- інтенсифікації переплетення міжнародних економічних відносин, які все менше гальмуються тарифними або нетарифними перешкодами в торгівлі;
- руйнації старих світових економічних структур;
- зміни напряму потоків товарів та видозміни ринків праці, внаслідок чого підприємства стають все більш інтернаціональними, без жодних зусиль перетинаючи кордони держав, по суті, перетворюючись на транснаціональні концерни;
- посилення ролі наднаціональних міжнародних організацій на противагу владі націй-держави, які інколи нездатні вирішувати як внутрішні проблеми, так і питання, які мають загальний, планетарний характер — наприклад, питання екології, поширення епідемій, динамізації міграційних потоків тощо.

Глобалізація як системна цілісність характеризується принциповою неоднозначністю, багатогранністю та внутрішньою суперечливістю. -

Вважаємо за доцільне підкреслити також і важливість вивчення європейського досвіду з питань єврорегіонального розвитку та єврорегіональної інтеграції, зокрема це дослідження Андерсона М., Гарві К., Джефрі Ч., Кіпінга М., Інотаї А., Корнаї Я., Горвата Д., Ілlesh І., Рехніцера Й., Скотта Дж.

Головна наукова мета дослідження – розробка та вдосконалення теоретико-методологічних, концептуальних підходів стосовно активізації єврорегіонального транскордонного співробітництва регіонів, а також систематизація і узагальнення досвіду єврорегіональної політики України та Угорської Республіки та інших європейських країн, дослідження теорії практики євро регіонів які є найбільш результативними прикладами інституціоналізації транскордонного співробітництва.

Методи дослідження базуються на системному загальнотеоретичному осмисленні проблем єврорегіонального транскордонного співробітництва. Теоретичною і методологічною основою є фундаментальні положення загальної економічної теорії, досягнення вітчизняної та зарубіжної теорії і практики функціонування єврорегіонального транскордонного/міжрегіонального співробітництва. У статті використано діалектичний метод наукового пізнання, а також загальнонаукові методи пізнання: метод теоретичного узагальнення, метод порівняльного аналізу і синтезу, угруповання і класифікації, факторний аналіз, структурний метод, метод статистичного аналізу, метод порівняння та експертних оцінок.

Актуальність тематики формування європейської за характером політики регіонального розвитку в Україні визначається не тільки важливістю теоретичних узагальнень, але і практичним, предметним втіленням єврорегіональних принципів у щоденне життя регіонів нашої держави, необхідністю реформування її інституційно-правового забезпечення. Отримані в процесі дослідження наукові результати в сукупності вирішують важливу

наукову проблему — формування та розвиток транскордонного - міжрегіонального співробітництва між Україною та ЄС (на прикладі прикордонних регіонів України та Угорщини) за нових геополітичних обставин. Визначено методологічні основи формування європейського за рівнем і характером транскордонного, міжрегіонального співробітництва України як складової, дієвого інструмента регіонального розвитку нашої держави. Обґрунтовано застосування вже апробованих практикою зокрема і в країнах Центральної Європи, інституційних форм регіонального розвитку на прикордонних територіях України.

1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ

Реалії інтернаціоналізації господарського життя принципово змінюють роль і значення регіонального, міжрегіонального фактору. Міжнародна практика свідчить про значущість ролі економічно інтегрованих просторів, макрорегіонів, які на сьогодні відіграють важливу роль у поглибленні міжнародного поділу праці. Отже, зважена оцінка ролі і значення регіонів є принципово значущою з точки зору визначення на державному рівні чіткої концепції єврорегіональної політики України в контексті формування гео економічної моделі постіндустріального розвитку нашої держави.

Розширення Євросоюзу, стратегічні перспективи входження до цієї структури України вимагають зміни ставлення не тільки до транскордонного і єврорегіонального співробітництва, але й перегляду засад всієї регіональної політики відповідно до вимог ЄС". Акцентуючи увагу на базових, системних факторах дієздатної єврорегіональної політики, вчені наголошують, що розробка сучасної регіональної політики України має базуватись на головних принципах й цілях, притаманних сучасній європейській регіональній політиці [3, с.125].

Нині в Україні сформовані авторські концепції та парадигми міжнародної інтеграції як у загальносистемному вимірі, так і у європейському, міжрегіональному вимірах міжнародна інтеграція — це багатогранний, суперечливий процес, який об'єктивно відбувається у світовій економічній та політичній системі і призводить до посилення взаємозалежності, створення спільних інститутів та правових норм, що забезпечують функціональну ефективність.

Україна обрала свій стратегічний курс євроінтеграції, що обумовлює узгодження політики регіонального розвитку України та ЄС, зокрема адаптацію вітчизняної регіональної політики до європейських стандартів, впровадження процедур надання допомоги на регіональний розвиток, аналогічних тим, що діють в ЄС. Це потребує здійснення класифікації територій відповідно до номенклатури Європейського співтовариства; формування цілей надання допомоги територіям в Україні відповідно до цілей ЄС у цій сфері; визначення критеріїв і показників надання допомоги регіонам для досягнення поставлених цілей та зменшення економічних і подолання соціальних диспропорцій регіонального розвитку [1, с.255].

В цьому контексті вкрай важливою є також і адаптація у вітчизняних умовах системи транскордонних регіонів за умов посилення саме економічної складової майбутніх транскордонних регіонів України створених згідно з європейськими нормами і стандартами. Підкреслимо, що це не є єврорегіони, які вже діють на прикордонних територіях України включно.

Безперечно, плани дій Україна — ЄС, які були затверджені Радою ЄС 13 грудня 2004 року, пропонують і поглиблену співпрацю між ЄС та його сусідами у різних напрямках, зокрема і у сферах прикордонної взаємодії, а саме:

- допомогу з приведення законодавчо-нормативної бази у відповідність до законодавства ЄС для розширення доступу до внутрішнього ринку ЄС;
- участь у певних програмах ЄС у сфері освіти, науки та охорони довкілля;
- підвищення співпраці щодо управління кордонами, міграції, підвищення рівня діалогу та співпраці, вирішення регіональних конфліктів.

Східна політика Європейського Союзу за період 2003-2005 років набула особливого значення у зв'язку із розширенням ЄС на схід і формуванням нового східного кордону Євросоюзу включно. Знаменно, що головні ідеї документу — Послання Європейської Комісії до Європарламенту "Ширша Європа — сусідство. Нові рамки співробітництва з нашими східними та південними сусідами" від 11 березня 2003 р., вже сьогодні можемо оцінити безпосередньо на українсько-угорському прикордонні. Зауважимо, що саме на угорсько-українському (єсівсько-українському) прикордонні за період 2003-2005 років саме в рамках реалізації ідей програми "Ширша Європа — сусідство" було започатковано чи не найбільше ініціатив регіонального, транскордонного характеру. Зосередження уваги на українсько-угорському прикордонні дало можливість розкрити також і контекст проблематики нової східної політики Європейського Союзу.

Національна рада регіонального розвитку при уряді УР керує регіональною політикою і включно політикою транскордонного співробітництва згідно з рішенням уряду 2002 р. [1;132] і визначає робочі завдання в цьому контексті у трьох сферах: прийняття рішень стосовно інституційної структури, її розвитку, чіткого визначення взаємодії структур всередині інституційної системи; розбудова мережі організаційних структур і визначення переліку їх завдань; створення належних умов для роботи організаційних структур.

На основі аналізу регіонального виміру євроінтеграційного процесу України, важливим завданням вважаємо визначення форм транскордонного співробітництва України та держав Центральної Європи, зокрема з УР у процесі оптимізації єврорегіональної взаємодії. Позаяк, аналіз суб'єктів єврорегіональної взаємодії здійснюється, по-перше,

між прикордонними територіями, регіонами, статус яких є відмінним, України (не члена ЄС) і Угорщини (повноправного члена ЄС з 1 травня 2004 року). Утім, значущою основою ефективної транскордонної регіональної взаємодії регіонів (які мають спільний кордон, так і тих які не мають спільного кордону).

Складовою політико-правової основи транскордонного співробітництва регіонів Європи, включно і України, є не тільки загальноприйняті міжнародні угоди, конвенції, але важливою частиною системи єврорегіональної кооперації є також і двосторонні угоди, а також і національне законодавство відповідно кожної країни. В даному випадку мова йде про міжнародно-правовий документ "Угоду між Урядом України та Урядом Угорської Республіки про транскордонне співробітництво", яку було підписано 11 листопада 1997 року у Будапешті. Останнє, згідно зі статтею 2 означає "спільну діяльність, яка направлена на поглиблення відносин між органами місцевого самоврядування та державної виконавчої влади Договірних Сторін і, в цих інтересах, на укладання необхідних угод та домовленостей.

Це співробітництво здійснюється в межах компетенції органів місцевого самоврядування та державної виконавчої влади, які визначаються національним законодавством країн Договірних Сторін" [3;45]. Особливої уваги заслуговує той факт, що дана угода відповідає нормам і принципам, визначених у Європейській рамковій конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями. Для забезпечення виконання завдань, які випливають з цієї Угоди та з метою проведення необхідних консультацій, Договірні Сторони створюють Змішану Комісію (ст.5). З метою координування конкретних завдань співробітництва Змішана Комісія може створювати Регіональні Ради.

Формування ефективної форми, інституційної складової транскордонного співробітництва — єврорегіонів має на меті зміцнення добросусідських стосунків, культурних і економічних контактів, координація і здійснення узгоджених заходів у різних сферах життєдіяльності у відповідності до національних законодавств і норм міжнародного права між територіальними громадами або місцевими органами влади прикордонних регіонів двох або більше держав, що мають спільний кордон.

На нашу думку, вкрай необхідним є формування в Україні саме системи транскордонного співробітництва як складової регіональної політики в контексті ефективної реалізації національно-державних інтересів євроінтеграційного вибору нашої країни.

2 ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКО-ЗАКАРПАТСЬКИХ ПРИКОРДОННИХ ТЕРИТОРІЙ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Як відомо, Карпатський Єврорегіон, точніше асоціацію "Карпатський Єврорегіон" як механізм транскордонного співробітництва між органами державної влади, по суті, це була перша подібна асоціація такого типу в Центральній і Східній Європі, було створено 14 лютого 1993 року. До складу Карпатського Єврорегіону (КЄ) на сьогодні входять прикордонні адміністративні одиниці п'яти держав — Польщі, Словаччини, Угорщини, України та Румунії. У лютому 1993 р., років ці показники збільшилися відповідно до 141485 кв. км і більше 14

До складу КЄ входять млн. населення адміністративно-територіальні одиниці, а також окремі населені пункти. Безперечно, одним з головних завдань Карпатського Єврорегіону було розв'язання наявних спільних транскордонних проблем на місцевому і регіональному рівнях. Пріоритетними напрямками єврорегіональної співпраці були визначені наступні:

- розвиток сучасної економічної структури регіону, збільшення притоку іноземного капіталу, спільне використання енергетичних ресурсів, вироблення програм регіонального розвитку, виробництво конкурентноздатної продукції;
- гармонійний розвиток людської інфраструктури;
- розвиток системи охорони здоров'я, соціального та культурного захисту;
- вироблення спільної політики щодо охорони довкілля, різнобічний розвиток туризму, розвиток транспортного зв'язку на території Карпатського Єврорегіону, подолання проблеми недостатньо розвинутої інфраструктури;

Таблиця 1 Основні показники Карпатського Єврорегіону

Регіони	Площа км ²	Населення, осіб	Щільність населення, ос. / кв. км	Динаміка зростання населення, осіб	Міграція, осіб
Карпатський Єврорегіон	141,485	14,794,858	105	13,928	-9,903
Україна	56660	6,429 900	113	-5,050	-3,901
Угорщина	28,639	2,609,114	91	4,416	-3,539
Польща	18,683	2,370 654	127	13,546	1,627
Словаччина	10,459	1,111 177	106	4,361	90
Румунія	27,104	2,274 013	84	-3,366	-4,000

Карпатський Єврорегіон (КЄ) з точки зору правового статусу не є юридичною особою. Це транскордонна асоціація прикордонних адміністративних районів України, Польщі, Угорщини, Словаччини і Румунії, яка створена з метою координації транскордонного співробітництва. Офіційне оформлення міжрегіональної асоціації "Карпатський Єврорегіон" відбулось 14 лютого 1993р., у м. Дебрецен (Угорщина), де міністри закордонних справ Угорщини, Польщі, України прийняли декларацію, в якій наголошувалось, що "створення Карпатського Єврорегіону сприятиме значному зростанню дружби та процвітання країн даного регіону, а також гарантуватиме активне використання принципів Акту Конференції з питань Безпеки та Співробітництва у Європі (Гельсінкі, 1975), Паризької Хартії Нової Європи (Париж, 1990) та інших документів. Створення Карпатського Єврорегіону спрямує зусилля Ради Європи та Європейського Союзу на розвиток регіонального співробітництва" [1, с.55]. Зазначимо, що повіти Румунії у 1993 р. набули лише статусу спостерігача, і вже у 1997 р. п'ять повітів стали повноправними членами єврорегіону. Лише у 1999 році асоційованими членами єврорегіону стали окремі територіальні краї (регіони) Словаччини.

Таблиця 2 Територія Карпатського Єврорегіону

Країни	Регіони КЄ
Україна	територія складається з чотирьох областей, розташованих у західній частині України: Львівська; Закарпатська; Івано-Франківська; Чернівецька.
Угорщина	територія складається з п'яти округів (тедє), розташованих у північно-східній частині Угорщини: Боршод-Абауй-Земплін; Гайду-Бігар; Гевеш; Йас-Надькун-Солнок; Саболч-Сатмар-Берег; а також міст Мішкольц; Дебрецен; Егер; Ніредьгаза.
Польща	територія складається з чотирьох регіональних територіальних одиниць (wojev.odst.vo), розташованих у південносхідній Польщі: Кросно; Перемишль; Жешув; Тарнув.
Словаччина	до складу КЄ входять органи державної влади міст і сіл, розташованих на території таких районів (ОКГЄБ): Бардіїв; Гуменне; Кошице, І-ІУ околиці; Межилаборце; Міхаловец; Пряшів; Сабінов; Сніна; Собранце; Стропков; Свидник; Требішов; Вранов.
Румунія	територія складається з таких адміністративних одиниць: Сату-Маре; Мараморош; Бігор; Салай; Ботошані.

Зокрема, що стосується транскордонного співробітництва України, Угорщини, а саме Закарпатської області, пріоритетним завданням була визначена розбудова державного кордону та прикордонної інфраструктури на кордоні з Угорщиною:

- Переведення всіх пунктів спрощеного пропуску (ПСП) на цілодобовий режим роботи, надання їм статусу міждержавних і визначення порядку пропуску через кожний ПП, враховуючи технічну оснащеність і пропускну спроможність кожного із них.
- Завершення реконструкції ПП "Тиса" (3,5 млн. єкю за рахунок програми ЄС Taris).
- Прискорення відкриття міждержавного пункту пропуску "Велика Паладь" — для пропуску пасажирського і місцевого вантажного автотранспорту.
- Сприяння залученню іноземних інвесторів у будівництво об'їзних шляхів в обхід м. Берегова протяжністю 7,8 км (орієнтовна вартість — 10 млн. гривень), в обхід с.Лужанка протяжністю 4 км (орієнтовна вартість — 5 млн. гривень), а також у будівництво мосту через староріччя Тиси в обхід с. Вилоч (КПП "Вилоч-2") для вантажного автотранспорту.
- Розроблення проектно-кошторисної документації з будівництва об'їзних доріг до ПСП "Косино" (3,5 км), "Дзвінкове" (3,5 км) та фінансування будівництва цих доріг, що дасть змогу присвоїти їм статус міждержавних з цілодобовим режимом роботи.
- Розбудова сервісної інфраструктури на під'їзних шляхах до пунктів переходу "Лужанка", "Косино", "Дзвінкове", "Вилоч" із залученням вітчизняних та іноземних інвесторів.

Загальну характеристику перетину українсько-угорського кордону за період 1990-2000 років різного роду транспортними засобами, а також і перетин осіб на цьому кордоні можна зробити на основі порівняльного аналізу статистичних даних Нірбаторської Прикордонної Дирекції та Зведених звітів Держкомкордону України, що відображено у таблиці 3.

Ці статистичні дані дають можливість також визначити особливості перетину українсько-угорського кордону в окремо кожному проміжку часу та на кожному конкретному пункті перепуску. Таким чином, по-перше, визначивши для аналізу часовим фактором один рік, проаналізуємо ситуацію на всіх пунктах перепуску українсько-угорського кордону, що в кінцевому результаті за умов комплексного аналізу причин збільшення чи зменшення потоків перетину, дозволить виокремити специфіку перетину українсько-угорського кордону. По-друге, виокремимо кожний окремо пункт перетину і проведемо дослідження особливостей його перетину.

Українсько-угорський кордон пройшов складний шлях еволюції від домінування бар'єрної, фільтруючої

функції, потім лібералізації режиму його перетину і до набуття ним євроінтеграційного чинника, який з'єднує та забезпечує міжнародну інтеграцію.

Таблиця 3 Перетин українсько-угорського кордону протягом 1990-2000 рр.

Рік	Осіб	Залізнич-не	Автомобі-лі	Автобуси	Ванта-жівки	Мотто-цикли	Повіт-ряне	Морсь-ке	Усього транспорту
1998	6005187	860594	1109559	29522	71140	15877	0	0	2086692
1999	3061757	623104	670057	21570	67590	3506	0	0	1385827
2000	4092769	497331	1533013	27940	69341	6803	0	0	2134428
2001	9475338	321109	3538513	37104	96743	8550	88	181	4002288
2002	12025763	289744	4386631	36924	107214	8610	0	221	4829344
2003	15265456	239784	5283556	36232	133817	7292	0	320	5701001
2004	14000083	230837	4665750	28925	127535	2413	0	324	5055784
2005	8130131	204413	3325307	17367	119209	1052	0	0	3667348
2006	5626228	190500	2667942	11683	116098	835	0	0	2987058
2007	4498544	210023	2133644	7958	69363	1884	0	177	2423049
2008	5846142	236336	2628238	7511	88724	1455	71	53	2962388

На нашу думку, дихотомія сучасного українсько-угорського кордону полягає у пошуках організації оптимальних взаємовідносин суб'єктів міжнародних відносин та економічних інституцій по обидва боки кордону за умов вступу в дію загальноприйнятих європейських стандартів, які скасовують внутрішні перешкоди перетину на єєсівському просторі та підсилюють граничне ущільнення конкретно українсько-угорського кордону, уніфікуючи, тобто ускладнюючи візовим режимом перетин своїх зовнішніх кордонів.

ВИСНОВКИ

Новітнє розширення ЄС на схід відбувається на постсоціалістичному просторі, на такому геополітичному просторі, де бар'єрна функція кордонів була домінуючою ще до 1989 року. А вже з 1989 року було введено ліберальний режим перетину кордонів (який закінчився протягом 2000-2003 років), тобто ця система, яка сформувалася і проіснувала в регіоні Центральної та Східної Європи дванадцять років, докорінно змінюється, а фактично зникає і поступається загальним нормам і правилам контролю на зовнішніх кордонах ЄС. З цього логічно випливає, що прикордонний менеджмент на сьогодні тут має включати і власне специфіку регіону ЦСЄ як історію, культуру народів регіону, до речі, менталітет нових неофітів багато в чому є більш схожим до так званого центральноєвропейського і від'ємним від сучасного менталітету європейців.

Це теж слугує одним з аргументів на пояснення ситуації, більше того — відповідних змін, які будуть відбуватися (успішно чи ні) щодо реальних наслідків перетворення східних кордонів ЦСЄ та західного кордону України на новий об'єкт — транскордонний регіон — як контактної інтеграційної зони. Позаяк сумісність євроінтеграційних цілей сусідніх держав визначається рельєфно, здебільшого на кордонах, маємо на увазі розвиток міжрегіонального, транскордонного співробітництва, в цьому контексті українсько-угорський кордон як українсько-єєсівський кордон стає своєрідним міжнародним каналом комунікації в більш широкому тлумаченні кордону як простору.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баян А.В. Міжрегіональне, транскордонне співробітництво України за умов розширення Європейського Союзу (на прикладі прикордонних регіонів України та Угорщини). – Ужгород: Ліра, 2005. – 320 с.
2. Долішній М.І. Передмова // Регіональна політика: методологія, методи, практика / НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2001.
3. Мікула Н.А. Організаційні та фінансові чинники формування євро регіонів. Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Регіональна політика: досвід Європейського Союзу та його адаптація до умов України. Зб. наук. пр. – Ч. 11. – Львів, 2003.

Семененко Ігор Сергійович, к.е.н., доц., Карпатського Інституту Підприємництва ВНЗ ВМУРоЛ «Україна», тел. 80509213228

Волошин Вікторія Василівна, старший викладач Карпатського Інституту Підприємництва ВНЗ ВМУРоЛ «Україна», здобувач кафедри економіки, менеджменту та маркетингу Ужгородського національного університету, тел. 8097 96 803 00